Ágrafa: nog steeds

Een Grieks gebied waarvan de naam *Onbeschreven* betekent, wiens inwoners *de Onbeschrevenen* worden genoemd, dat alle reisgidsen links laten liggen en waar zelfs een wegenkaart amper lijnen aan besteedt: dat is Ágrafa.
Ágrafa behelst het noordelijk deel van de *nomós* (departement) Evritanía. Het langgerekte Pindus-gebergte, dat als een ruggengraat van Albanië tot aan de Golf van Korinthe het vasteland van Griekenland vormt, loopt hier dwars doorheen. Bergen, bossen en rivieren, dat zijn de kenmerken van dit gebied en daarom wordt het ook wel het Zwitserland van Griekenland genoemd.

Ágrafa dankt zijn naam aan het feit dat de Turken tijdens hun eeuwendurende heerschappij geen grip konden krijgen op de dorpen in deze onherbergzame streek. De bergen van de Pindus vormen in dit gebied namelijk 2000 meter hoge wanden die de dorpen van Ágrafa omsluiten. De enige – smalle – doorgang wordt gevormd door de plaats waar de Agrafiótisrivier via het Kremastónmeer richting zee stroomt. De ontoegankelijkheid en onbegaanbaarheid gaven de autoriteiten in die periode weinig mogelijkheden de regio, net als zovele andere berggebieden in hun rijk, onder controle te krijgen. De dorpen bleven daardoor 'onbeschreven' in onder meer de belastingboeken van de Turkse overheid. Om toch een zekere controle te hebben over het gebied, stelde de sultan een plaatselijk leider aan en verleende de inwoners een vorm van zelfbestuur. Maar het vermoeden bestaat dat er al veel langer sprake was van een dergelijke onbeschrevenheid en autonomie, nog voordat de Turken het huidige Griekenland veroverden; namelijk in de Byzantijnse tijd.
Ondanks de onherbergzaamheid konden de Agrafioten in hun bestaan voorzien. William Leake (1770-1860), begin 19e eeuw werkzaam als Brits consul in Ioánnina, beschreef bijvoorbeeld in zijn in 1835 verschenen *Travels in Northern Greece* dat er omstreeks het jaar 1800 zo'n 50.000 mensen woonden, verspreid over 85 dorpen. Ze leefden van onder meer de handel in wol, kaas, boter, wijn, zijde en honing. Ook was de regio bekend vanwege de productie van zwaarden, houdgrepen van pistolen en zilver- en goudsmeedwerk.

Tim Salmon's Unwritten Places

Ik doorkruis de streek voor het eerst in de zomer van 2003, als ik met de auto vanuit Igoumenitsa via Arta en Aryithéa dwars door de bergen naar Karditsa ga en de ontoegankelijkheid van Ágrafa mij verbaast. Ik heb te voet al veel gebergtes in Griekenland verkend, maar hier is de afwezigheid van toeristen en de bijbehorende voorzieningen – en zelfs van Grieken – wel erg opvallend. Als ik, terug in Nederland, informatie zoek over dit gebied, blijkt het nog steeds relatief 'onbeschreven'. Reisgidsen vermelden de streek niet, en ook via internet is weinig informatie beschikbaar. Wel besteedt Marc Dubin's *Trekking in Greece* aandacht aan Ágrafa, en blijkt het Europees lange-afstandspad E4 door de streek te slingeren.
Een paar maanden later stuit ik in Athene op het boek *Unwritten Places* van Tim Salmon. De Britse schrijver en journalist Salmon, die lange tijd in Athene woonde en werkte, trok vanaf eind jaren '70 vaak de Griekse bergen in. Hij zag in die tijd met ongenoegen dat Griekenland moderniseerde en besloot de bergen in te trekken om op zoek te gaan naar – in zijn eigen woorden – 'het bolwerk van de nationale identiteit, de ware Grieksheid'.
Hij schreef op basis van al die tochten een van de weinige boeken over de Griekse bergwereld *The Mountains of Greece*. Ook publiceerde hij in 1995 *Unwritten Places*. In dit boek bezoekt hij niet alleen Ágrafa, maar ook de noordelijke Pindus rond het dorp Samarina. De rode draad van het boek wordt gevormd door Salmon's zoektocht naar een herder die de *Diava* aflegt. De *Diava* is de tocht die semi-nomadische herders (meestal behorend tot de Sarakatsani of Vlachen) twee keer per jaar met hun kuddes afleggen: in het voorjaar naar de bergen, waar ze gedurende de zomer verblijven, en in het najaar weer naar beneden, waar ze de rest van het jaar wonen. Uiteindelijk kan Salmon aansluiting vinden bij een Vlach die de tocht nog steeds op de traditionele manier, dus te voet, aflegt.

'Alleen maar stenen en oude mannen'

In de zomer van 2004 besluit ik met een vriendin Ágrafa te voet te verkennen. Voorzien van de nieuwe kaarten van uitgeverij Anávasi nemen we vanuit Karditsa een taxi naar het Plastirameer, waar we overnachten in het dorp Neochori, het startpunt voor onze tocht. In feite zijn het meer en de omliggende dorpen zelf al een reis waard. Het turkooiskleurig meer wordt omgeven door bossen en kleine dorpen, waar genoeg pensions en tavernes zijn. Maar wij hebben deze keer een ander doel.
We hopen ons laatste proviand in te slaan in de plaatselijke winkel van Neochori, maar die blijkt er niet te zijn. De eigenaresse van het pension biedt uitkomst en verkoopt ons wat pasta en ingeblikte octopus, en gelukkig komt er op de avond voor vertrek nog een rondreizende zigeuner die groente en fruit uit de lager-

onbeschreven

Frederiek Lommen Foto's: auteur

gelegen tuinbouwgebieden verkoopt. De volgende ochtend neemt Yannis, een in Neochori geboren Atheense aannemer, ons in zijn auto een stuk mee, zodat we het eerste stuk over de geasfalteerde weg kunnen overslaan.

Op de weg richting het dorp Moucha slaan we bij het riviertje met de naam Karitsiotis rechtsaf, rijden voorbij een forellenkwekerij tot aan de plek waar het asfalt eindigt en de zandweg begint. Gestaag gaat het pad, via het gehucht Élatos, omhoog. Boven, op de ongeveer 1600 meter hoge pas, bij de kapel van Ayos Nikólaos, bevinden we ons precies op de grens van de *nomós* Karditsa en de *nomós* Evritanía. Voor ons strekt zich Ágrafa uit. Kale bergen, her en der nog een sneeuwvlek en in de diepte veel groen. Dat is onze eerste indruk. In de bocht van de zandweg hakt iemand gesteente uit de berg. Hij reikt ons twee stokken aan, 'tegen de honden en de slangen', zoals hij zegt. Vanaf de pas dalen we af naar het dorp Vrangianá. We verheugen ons op een douche, een bord eten, een karaf retsina en een bed. In Vrangianá aangekomen gaan we daarom meteen op zoek naar het op de kaart van Anávasi aangegeven pension, maar helaas voor ons: de enige levende zielen die we tegenkomen zijn een paar bejaarde mannen die ons laten weten dat er echt geen pension in Vrangianá is. Geen pension, geen *kafenion*, geen restaurant, geen *pandopolío*, niets. 'Alleen maar stenen, en oude mannen', voegt een van hen er grijnzend aan toe. Een

Ágrafa

ander biedt ons een *tsípouro* aan en heeft ook een oplossing voor ons probleem: we kunnen gebruik maken van de tuin van de tegenover zijn huis gelegen kerk, met bijbehorende bron. We bereiden onze spaghetti met octopus uit blik, spreiden onze slaapzakken uit onder de grote plataan en slapen onrustig vanwege de almaar doorstromende bron. Na een stevig ontbijt van koude spaghetti verlaten we Vrangianá. Vandaag is het doel het dorp Ágrafa. We kunnen nu de markeringen van het E4-pad volgen. De route loopt in eerste instantie door een kloof naar beneden naar de rivier Agrafiotis, vervolgens naar het zuiden, waarna de E4-markeringen ons uiteindelijk weer de hellingen op leiden. Onderweg passeren we het gehuchtje Papapostoli, waar een echtpaar bezig is een kapel te bouwen. Zij blijken in Ágrafa een pension te runnen (het enige, blijkt later) en bieden aan onze rugzakken in hun auto te laden en ons aan het einde van de middag bij de deur van hun pension te ontmoeten.

Ágrafa blijkt prachtig gelegen: in een natuurlijke kom, op 850 meter hoogte, omgeven door bergen. We hadden een iets levendiger bergdorp verwacht, maar er is wel een pension, een restaurant en een *pandopolío*. Ook is er een dorpsschool, waar we kennis maken met de onderwijzer Vangelis. Zijn enige klas bestaat uit 10 kinderen in de leeftijd van 4 tot 12. We wanen ons in de film *Être et avoir*. Het dorp is gezegend vanwege het feit dat de oprichter en eigenaar van Hondos Center (de grote landelijke parfumerieketen) hier is geboren. Hij heeft het dorp inmiddels voorzien van een nieuwe kerkklok, een nieuw dorpsplein, lesmateriaal voor de school, schoolreisjes en zelfs kleren voor de kinderen van de armlastige families. Ook heeft deze geldschieter een enorm monument ter ere van de 17e eeuwse Kleftenleider en vrijheidsstrijder Katsandonis laten bouwen.

Van Ágrafa naar Krendi in de regen

Nadat we de volgende dag door de onderwijzer zijn voorzien van een paar kilo verse pruimen uit zijn eigen moeders tuin, trekken we weer verder. Het weer is vrij slecht. We zakken verder af naar het zuiden, opnieuw via de loop van de Agrafiotis, waar ook het E4 pad loopt. Onderweg passeren we het dorp Karvasarás, waar Salmon nog een nacht heeft doorgebracht. Ooit schijnt het een levendige plaats te zijn geweest (de naam stamt af van het woord *Karavanserai*, het Turkse woord voor pleisterplaats), maar nu zien we niemand. In de jaren '70 woonden hier nog 15 families, nu lijkt het er te spoken. Die associatie wordt verergerd doordat het plotseling ontzettend donker wordt en de regen even later het zicht op de rest van de omgeving ontneemt.

We richten ons in marstempo op het volgende gehucht: Varvariada. Salmon beschreef het als '...tiny, a mere clutch of houses no better than shacks, though picturesque in the summer shade of the planes'. Er woont een familie die te verlegen is voor een gesprek, maar wel zo vriendelijk is een lunch van gebakken eieren met brood voor ons te maken. Na de lunch pakken we onze spullen weer en lopen verder. De eerstvolgende overnachtingsmogelijkheid is het dorp Krendi, en dat is nog zo'n 11 kilometer lopen, bergopwaarts. Maar de Griekse goden zijn ons blijkbaar goed gezind, want na een tijdje klimmen stopt er een pick-up met een echtpaar uit Karpenisi, dat ons mee wil nemen tot aan het dorp Krendi. Eenmaal in de open laadbak gezeten, begint de regen met bakken uit de hemel te vallen. De vrouw reikt ons vanuit het raampje 2 oude regenjassen en 2 paraplu's, en zo uitgedost bereiken we na een tijdje Krendi en het 4 kilometer verderop gelegen Kerasochori. Daar nemen we een kamer en wachten we een paar dagen tevergeefs op droger weer, ondertussen de dorpelingen in de plaatselijke *kafenion* keer op keer weer uitleggend waarom we liever in de bergen verblijven dan op de Griekse stranden.